

१. विशेष इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री अनुपराज शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री रामप्रसाद श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री गौरी ढकाल
सम्बन्ध २०६३ सालको रिट नं.: ०६३-WS
-०००२, ०००८, ०००९, ००१०
आदेश मिति: २०६५।१।१२।५

विषय: उत्प्रेषण समेत ।

निवेदक: श्रीप्रसाद उपाध्याय
विरुद्ध

विपक्षी: सम्माननीय प्रधानमन्त्री, प्रधानमन्त्री
तथा मन्त्रपरिषद्को कार्यालय
काठमाडौं समेत

निवेदक: अधिवक्ता अच्युतप्रसाद खरेल
विरुद्ध

विपक्षी: सम्माननीय प्रधानमन्त्री, प्रधानमन्त्री
तथा मन्त्रपरिषद्को कार्यालय,
काठमाडौं समेत

निवेदक: अधिवक्ता अमिता श्रेष्ठ
विरुद्ध

विपक्षी: सम्माननीय प्रधानमन्त्री, प्रधानमन्त्री
तथा मन्त्रपरिषद्को कार्यालय,
काठमाडौं समेत

निवेदक: अरुण सुवेदी समेत
विरुद्ध

विपक्षी: सम्माननीय प्रधानमन्त्री, प्रधानमन्त्री
तथा मन्त्रपरिषद्को कार्यालय
काठमाडौं समेत

प्रतिनिधिसभाको घोषणा, २०६३
राजनैतिक घोषणा भएकाले त्यसमा न्यायिक
पुनरावलोकन हुन नसक्ने भन्ने लिखित
जवाफ प्रस्तुतकर्ताहरूको भनाई रहेको
देखिन्छ । तर सो घोषणामा अन्तरनिहित
विषयहरूलाई केलाउँदा त्यसले
व्यवस्थापिकाको अधिकार, कानून निर्माण
प्रकृया, अधिवेशनको आह्वान र अन्त्य,
मुलुकको कार्यकारिणी अधिकार, नेपाली
सेनाको नियन्त्रण, प्रयोग र परिचालन,
घोषणासँग बाकिने संवैधानिक तथा कानूनी
व्यवस्थाहरूको हैसियत समेतका सम्बन्धमा
उल्लेख गरेको पाइन्छ । ती व्यवस्थाहरू
प्रतिनिधिसभाद्वारा राजनैतिक घोषणाका
माध्यमबाट सार्वजनिक गरिएको भएतापनि
तिनीहरूको राजनीतिक महत्व मात्र नभै
कानूनी महत्व पनि रहेको देखिन्छ ।
घोषणाको प्रकृया राजनीतिक भएपनि त्यसले
ग्रहण गरेको विषय कानूनी भएपछि
त्यसलाई राजनीतिक विषयको संज्ञा दिई
सर्वोच्च अदालतमा निहित रहेको न्यायिक
पुनरावलोकनको अधिकारको परिधिबाटै
बाहिर पार्नु न्यायका दृष्टिले र असाधारण
अधिकारक्षेत्र सम्बन्धी मूल्य, मान्यता र
अवधारणा समेतले उचित हुँदैन । तसर्थ
प्रतिनिधिसभाको घोषणा, २०६३ लाई

राजनीतिक घोषणा मानी त्यसको न्यायिक पुनरावलोकन नै गर्न नमिल्ने भन्ने विपक्षीतर्फको लिखित जवाफ व्यहोरा र वहस जिकीरसँग सहमत हुने अवस्था देखिएन ।

घोषणामा अन्तरनिहित कानूनी विषयवस्तुहरूमध्ये के कुन विषय नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को के कुन प्रावधानसँग बाभिएको छ, भन्ने सम्बन्धमा विचार गर्नु अघि नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ खारेज भै नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ जारी भै सकेको वर्तमान अवस्थातिर पनि ध्यान दिनु आवश्यक हुन्छ । मिति २०६३ साल माघ १ गतेदेखि प्रारम्भ भएको नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा १६७ अनुसार सोही मितिदेखि नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ खारेज भएको देखिन्छ । यसरी एकातिर जुन संविधानका आधारमा घोषणाको संवैधानिकता परीक्षण गर्नुपर्ने हो सो संविधान नै हाल अस्तित्वमा नरहेको अवस्था देखिन्छ, भने अर्कोतर्फ सो घोषणाको अस्तित्व पनि अर्को संवैधानिक व्यवस्था पछि स्वतः शून्यमा परिणत भएको छ । जसलाई घोषणाको प्रस्तावनामा रहेको अर्को संवैधानिक व्यवस्था नभएसम्म भन्ने वाक्यांशले नै पुष्टी गरेको छ । समग्र घोषणाको अध्ययन गर्दा पनि सो घोषणा सदैव कायम रहने प्रकृतिको नभै अन्तरिम प्रकृतिको नै देखिन्छ, र त्यसको अस्तित्व

अन्तरिम संविधानको प्रारम्भसँगै समाप्त भैसकेको भन्ने कुरामा विवाद हुन सक्दैन । जुन घोषणालाई असंवैधानिक भनिएको हो सो घोषणा हाल अस्तित्वमा नै नरहेको र त्यसको संवैधानिकता परीक्षणका लागि उल्लेख गरिएको तत्कालीन संविधान समेत अर्को संविधानद्वारा खारेज भैसकेको अवस्थामा के कुन विषयको न्यायिक पुनरावलोकन कुन संवैधानिक व्यवस्थाका आधारमा गर्ने भन्ने जटिल अवस्था उत्पन्न हुन पुगेको छ । यस स्थितिमा अब सो घोषणामा समेटिएका के कति विषयहरूलाई वर्तमान नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ ले अंगिकार गरेको रहेछ, भन्ने सम्बन्धमा अध्ययन गरी अन्तरिम संविधानले अंगिकार गरिसकेका विषयवस्तुलाई पूर्व संविधानसँग बाभिएको भन्ने आधारमा न्यायिक पुनरावलोकनको विषय बनाउन मिल्छ वा मिल्दैन ? भन्ने प्रश्नको जवाफ खोज्नु सान्दर्भिक हुने देखिन्छ ।

माथि प्रतिनिधिसभाको घोषणा, २०६३ मा रहेको व्यवस्थाहरूलाई विस्तारमा उल्लेख गरिसकिएको छ । घोषणामा रहेका उल्लिखित व्यवस्थाहरूमध्ये बुँदा १ मा रहेको व्यवस्थापिका सम्बन्धी व्यवस्थालाई अन्तरिम संविधानको भाग ६ मा व्यवस्थापिका संसद सम्बन्धी व्यवस्थामा समावेश गरिएको देखिन्छ । घोषणाको बुँदा २ मा रहेको कार्यकारिणी सम्बन्धी व्यवस्थालाई संविधानको भाग २ मा कार्यपालिका

सम्बन्धी व्यवस्थामा समावेश गरिएको देखिन्छ । त्यसैगरी घोषणाको बुँदा ३ मा रहेको सेना सम्बन्धी व्यवस्थालाई संविधानको भाग २० मा सेना सम्बन्धी व्यवस्थामा समावेश गरिएको देखिन्छ भने बुँदा ४ मा रहेको राजपरिषद् सम्बन्धी व्यवस्थालाई संविधानमा उल्लेख नै नगर्नुका साथै संविधानको भाग २३ मा सङ्क्रमणकालीन व्यवस्था अन्तर्गत धारा १६३(१) मा गरिएको व्यवस्थाबाट राजपरिषद्को खारेजीलाई संविधानले आत्मसात् गरेको देखिन्छ । घोषणाको बुँदा ५ मा रहेको राजदरबार सम्बन्धी व्यवस्थालाई संविधानको भाग २३ मा सङ्क्रमणकालीन व्यवस्था अन्तर्गत सम्बोधन गरिएको देखिन्छ । घोषणाको बुँदा ६ मा रहेको नागरिकता सम्बन्धी व्यवस्थालाई संविधानको भाग २ को नागरिकता सम्बन्धी व्यवस्थाले, बुँदा ७ मा रहेको राष्ट्रिय गान सम्बन्धी व्यवस्थालाई संविधानको भाग १ अन्तर्गतको धारा ७ को व्यवस्थाले र बुँदा ८ मा रहेको धर्मनिरपेक्षता सम्बन्धी व्यवस्थालाई संविधानको भाग १ अन्तर्गतको धारा ४ को व्यवस्थाले सम्बोधन गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी बुँदा ९ मा रहेको विविध व्यवस्थालाई संविधानको भाग २३ मा सङ्क्रमणकालीन व्यवस्था अन्तर्गत धारा १६२ र १६३ समेतका व्यवस्थाद्वारा सम्बोधन गरिएको देखिन्छ । यसरी प्रतिनिधिसभाको घोषणा, २०६३ मा समेटिएका सबैजसो

विषयलाई नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ ले सम्बोधन गरेको पाइएको सन्दर्भमा अब अन्तरिम संविधानले अंगिकार गरिसकेका विषयवस्तुलाई पूर्व संविधानसँग बाभिएको भन्ने आधारमा न्यायिक पुनरावलोकनको विषय बनाउन मिल्छ वा मिल्दैन ? भन्ने दोस्रो प्रश्नको विवेचना गर्नु पर्ने देखियो ।

यसमा नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ मिति २०६३।१०।१ मा खारेज भै सकेको छ र सोही मिति देखि नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ लागू भएको देखिन्छ । यतिखेर यस अदालतको अधिकारको स्रोत भनेको नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ नै हो । अन्तरिम संविधानको धारा १ ले संविधानलाई मूल कानूनको संज्ञा दिँदै संविधानको पालना गर्नु सबैको कर्तव्य तोकेको छ । त्यसैगरी भाग २३ मा सङ्क्रमणकालीन व्यवस्था अन्तर्गतको धारा १६२(१) ले यो संविधान प्रारम्भ हुँदाका बखत कायम रहेका सर्वोच्च अदालत, पुनरावेदन अदालत र जिल्ला अदालतहरू यसै संविधान वमोजिम स्थापना भएको मानिनेछ भन्ने व्यवस्था गरेको छ भने त्यसैको उपधारा (२) ले यो संविधान प्रारम्भ भएपछि सर्वोच्च अदालत, पुनरावेदन अदालत र जिल्ला अदालतहरूमा वहाल रहेका न्यायाधीशहरूले यो संविधानप्रति प्रतिबद्धताको शपथ ... ग्रहण गर्नुपर्नेछ भन्ने व्यवस्था गरेको छ । उल्लिखित संवैधानिक

प्रावधान वमोजिम पनि सर्वोच्च अदालत वर्तमान अन्तरिम संविधानप्रति प्रतिबद्ध छ । यथार्थमा भन्नु पर्दा सर्वोच्च अदालतलाई प्राप्त हुने न्यायिक अधिकारको स्रोत भनेकै अहिलेका सन्दर्भमा अन्तरिम संविधान २०६३ हो । अन्तरिम संविधानको धारा १०७ ले सर्वोच्च अदालतको अधिकार क्षेत्र निर्धारण गरेको छ । जस अन्तर्गत उपधारा (१) ले सर्वोच्च अदालतलाई न्यायिक पुनरावलोकनको असाधारण अधिकार प्रदान गरेको छ । यस अघि नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ८८(१) मा पनि यस्तै व्यवस्था गरिएको थियो । यी निवेदकहरूले सर्वोच्च अदालतको यही असाधारण अधिकार क्षेत्रलाई आधार बनाएर प्रस्तुत रिट निवेदन दायर गरेको देखिन्छ । यसरी वर्तमान अन्तरिम संविधान अन्तर्गत नै यस अदालत समेत सञ्चालित भएको अवस्था हुँदा अदालत समक्ष आउने कुनै पनि विवादलाई सोही संविधान अनुसार नै हेरिनु पर्छ भन्ने कुरामा विवाद हुन सक्दैन । यी रिट निवेदकहरूले उठाएको प्रश्न भनेको प्रतिनिधिसभाको घोषणा, नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ सँग बाभिएको भन्ने नै रहेको हुँदा संविधानसँग बाभिएको भनिएका कानूनी व्यवस्था तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ सँग वा वर्तमान अन्तरिम संविधानसँग बाभिएको के हो भन्ने सम्बन्धमा परीक्षण गर्नु पर्ने हुन आउँछ । तर निवेदकहरूले न्यायिक

पुनरावलोकन गर्नु पर्ने आधारका रूपमा देखाएको तत्कालीन नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ र सो संविधानसँग बाभिने गरी घोषणा गरिएको भनिएको प्रतिनिधि सभाको घोषणा, २०६३ दुबैको अस्तित्व हाल कायम नरहेको, उक्त संविधानको खारेजी गर्दै नयाँ अन्तरिम संविधान लागू भई सञ्चालनमा समेत आईसकेको र प्रतिनिधिसभाको घोषणामा अन्तरनिहित सबैजसो विषयवस्तुलाई अन्तरिम संविधानले संबोधन गरी संवैधानिक प्रावधानका रूपमा ग्रहण समेत गरिसकेको अवस्थामा २०४७ सालको संविधानसँग प्रतिनिधिसभा घोषणा बाभिए नबाभिएको भन्ने सम्बन्धमा न्यायिक परीक्षण गरिरहनुको कुनै औचित्य र सान्दर्भिकता देखिँदैन ।

यसरी मिति २०६३।१०।१ मा लागू भई आजका मितिसम्म तीन पटक संशोधन समेत भएको वर्तमान अन्तरिम संविधान वमोजिम राज्य र न्यायपालिका समेत सञ्चालन भई रहेको स्थितिमा संवैधानिक व्यवस्थाको प्रतिकूल अदालतले बोल्न मिल्ने हुँदैन । संविधानलाई निरस्त हुने गरी यो अदालतले आदेश जारी गर्न पनि सक्दैन । न्यायिक पुनरावलोकनको अधिकारको स्रोत भनेको स्वयं संविधान नै हुने हुँदा त्यस अधिकार अन्तर्गत संविधानको न्यायिक परीक्षण हुने नभई कानूनको संवैधानिकता परीक्षण गरिने हुन्छ । संविधानको अंग बनिसकेका प्रावधानहरूलाई निष्कृत्य भैसकेको

प्रतिनिधिसभाको घोषणाको विषयवस्तु मानी त्यसको न्यायिक पुनरावलोकन गर्न न्यायिक पुनरावलोकन सम्बन्धी मान्य सिद्धान्तले पनि अनुमति दिँदैन । वर्तमान संविधान स्वयं पनि अन्तरिम संविधानका रूपमा रहेको छ । नेपालको भावी संविधान कस्तो हुने वा हुनु पर्ने भन्ने कुराको निर्धारण गर्ने अधिकार संविधानसभालाई मात्र रहेको र त्यस्तो अधिकार प्राप्त संविधान सभाको निर्वाचन समेत सम्पन्न भै सकेको हालको अवस्थामा नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ भन्दा बाहिर गएर न्याय निरूपण गर्नसक्ने अवस्था नहुँदा प्रस्तुत रिट निवेदनहरू खारेज हुने ।

२. पूर्ण इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री खिलराज रेग्मी
माननीय न्यायाधीश श्री रामकुमारप्रसाद
शाह

माननीय न्यायाधीश श्री गौरी ढकाल
सम्बत् २०६४ सालको रिट नं.: ०६४-WF-
०००६

आदेश मिति: २०६४।९।१२।५

विषय : उत्प्रेषण परमादेश लगायत जो
चाहिने आदेश जारी गरिपाऊँ ।

निवेदक: राजेन्द्रबहादुर सिंह
विरुद्ध

विपक्षी: नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा
मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय काठमाडौं
समेत

कानून शब्दले ऐन, नियम, उपनियम, न्यायिक सिद्धान्त वा निश्चित अधिकार र कर्तव्य तोकी दिइएको जिम्मेवारी सहितको आदेशलाई समेट्ने देखिन्छ । तर कानूनको परिभाषाभित्र पर्ने प्रत्येक ऐन देशको मूल कानून अर्थात् संविधान, प्रत्येक नियम सम्बन्धित ऐन र आदेश सम्बन्धित ऐन वा नियमको अख्तियारी अन्तर्गत तर्जुमा गरिन्छन्, यो विधायनको सर्वमान्य सिद्धान्त नै हो । नेपाल कानून व्याख्या सम्बन्धी ऐनले गरेको “नियम” शब्दको परिभाषाबाट पनि त्यही अर्थबोध हुन्छ, जसमा भनिएको छ- नियम शब्दले कुनै ऐनले दिएको अख्तियारको प्रयोग गरी बनाएको नियम संभन्नुपर्छ, तथा कुनै ऐन अन्तर्गत नियम सरह बनाएको विनियम समेतलाई जनाउँछ । मिति २०५२।६।३० को मन्त्रिपरिषद्को निर्णय व्यहोरा अध्ययन गर्दा सो निर्णय मूलतः निजामती कर्मचारीको सेवा अवधि सम्बन्धमा कायम रहेको अन्यौल हटाउने विषयमा केन्द्रित रहेको देखिन्छ । निजामती कर्मचारीको सेवा अवधि ३० वर्ष पुगेपछि सरकारी सेवाबाट अवकाश दिने प्रावधान व्यावहारिक नदेखिएकोले उक्त प्रावधान हटाउन आवश्यक संशोधन ल्याउन नीतिगत निर्णय गर्नुका साथै त्यस्तो संशोधन अधि

उमेरको हद ननाघने गरी २ वर्ष सेवा अवधि थप गर्ने समेतको निर्णय गरिएको देखिन्छ । त्यसै सन्दर्भमा प्रहरी कर्मचारीको हकमा पनि ३० वर्ष सेवा अवधी पुगी अवकाश पाउने प्रहरी कर्मचारीको उमेर ५८ वर्ष ननाघने गरी २ वर्ष सेवा अवधि थप गर्नेसम्मको निर्णय भएको पनि देखिन्छ । तर प्रहरी कर्मचारीका सम्बन्धमा गरिएको सो निर्णय कुन कानूनमा आधारित रहेको छ अर्थात् कुन ऐन वा नियमको कुन प्रावधानका सम्बन्धमा त्यस्तो थप व्यवस्था गर्नु आवश्यक ठानिएको हो भन्ने जस्ता कुरामा निर्णय मौन रहेको छ । त्यसरी अरु नै विषयको प्रस्ताव उपर छलफल गर्न बसेको बैठकबाट निश्चित ऐन नियमलाई आधार नबनाई वा कार्यदिशा निर्देश नगरिएको निर्णयलाई कानूनी हैसियत प्रदान गर्न सकिने अवस्था देखिँदैन ।

मन्त्रपरिषद्को उक्त निर्णयलाई दृष्टिगत गर्दा निर्णयको खण्ड (क) ले निजामती सेवा ऐनको निश्चित दफा (दफा ३३) उल्लेख गरी त्यसको संशोधन हुनुपर्ने आवश्यकताबोध सहित त्यस सम्बन्धमा नीतिगत निर्णय गरेको स्पष्ट रूपमा देखिन्छ भने खण्ड (ख) ले खण्ड (क) को नीतिगत निर्णय अनुसार ऐनमा गर्नु पर्ने अवाश्यक संशोधनको प्रक्रिया पूरा नभएसम्मका लागि सेवा अवधि थप सम्बन्धमा अन्तरिम व्यवस्थासम्म गरेको हुँदा खण्ड (क) को नीतिगत निर्णयकै पूरकका रूपमा खण्ड (ख)

रहेको देखिन्छ । जहाँसम्म खण्ड (ग) को सन्दर्भ छ, त्यसले छुट्टै व्यवस्था नगरी खण्ड (ख) लाई उद्धृत गरी प्रहरी सेवाका कर्मचारीको हकमा पनि खण्ड (ख) को व्यवस्था आकर्षित गर्न खोजेको सम्म देखिँदा खण्ड (ग) को व्यवस्थालाई खण्ड (ख) भन्दा अलग रूपमा हेर्न र बुझ्न सकिँदैन । खण्ड (ग) लाई सुक्ष्म रूपमा अध्ययन गर्दा त्यसले सम्बन्धित ऐन नियममा रहेको कुन प्रावधानमा के कस्तो संशोधनको आवश्यकताबोध गरिएको हो भन्ने पनि खुलाउँदैन । मन्त्रपरिषद्को उक्त निर्णय पछि निजामती सेवा ऐनमा भएको पहिलो संशोधन (२०५५) बाट नै सरकारको नीतिगत निर्णयको कार्यान्वयन भै ३० वर्ष सेवा अवधि पुगेको आधारमा अवकाश पाउने प्रावधान हटाईएको देखिन्छ, जवकि २०५२ सालपछि प्रहरी नियमावली, २०४९ मा क्रमशः २०५३ साल (चौथो संशोधन), २०५४ साल, २०५५ साल र २०५७ सालमा भएका संशोधनहरूमा समेत सेवा अवधिका आधारमा अवकाश दिने प्रावधानमा कुनै संशोधन नगरिएबाट पनि मन्त्रपरिषद्को सो निर्णयको नीतिगत हैसियत मात्र रहेको र त्यसले कुनै कानूनी आधार ग्रहण नगरेको स्पष्ट हुन्छ ।

मन्त्रपरिषद्को उक्त निर्णय प्रहरी ऐन नियमको कुन प्रावधानमा आधारित रहेको छ भन्ने कुरा सो निर्णयबाट खुल्दैन । त्यसैगरी उक्त निर्णयले प्रहरी ऐन नियमको

कुन प्रावधानमा के कस्तो व्यवस्था रहेको छ, विद्यमान व्यवस्थाबाट के कस्तो बाधा व्यवधान सिर्जना भएको छ र त्यस्तो बाधा हटाउन के गर्नु आवश्यक देखिएको छ भन्ने जस्ता कुनै पनि कुरालाई सम्बोधन गरेको छैन, जबकि सोही निर्णयको खण्ड (क) ले स्पष्ट रूपमा निजामती सेवा ऐनको निश्चित दफा (दफा ३३) मा रहेको प्रावधान, त्यसले पारेको प्रभाव र त्यसमा गरिनुपर्ने संशोधन समेतको आवश्यकता बोध गरिएको भन्ने कुरालाई दर्शाएको छ । त्यसरी निश्चित कानूनी प्रावधानको उल्लेखन समेत नगरी भएको निर्णयलाई कुन कानूनी प्रावधानसँग मिलाएर हेर्ने वा सो निर्णयका आधारमा कुन कानूनको कुन प्रावधान प्रभावित भयो भनेर अनुमान गर्ने भन्ने कुरामा नै द्विविधा उत्पन्न हुने देखिन्छ । मन्त्रपरिषद्को निर्णयको खण्ड (ग) आफैमा पूर्ण छैन, त्यसलाई खण्ड (ख) को सापेक्षतामा मात्र बुझ्न सकिन्छ । खण्ड (ग) लाई खण्ड (ख) का आधारमा बुझ्दा पनि त्यसले प्रहरी ऐन नियमको निश्चित प्रावधानलाई इंगित गरेको छैन । निश्चित कानूनी प्रावधान इंगित नगरिएको अवस्थामा सो निर्णय प्रहरी नियमावलीको नियम ९८ मा रहेको अनिवार्य अवकाश सम्बन्धी व्यवस्थासँग सम्बन्धित रहेको भनी अनुमानसम्म गर्न सकिन्छ । त्यसरी निर्णयको आशय बुझी अनुमानसम्म गर्न सकिने कुरालाई नियमावलीको निश्चित प्रावधानको पूरकको रूपमा लिन मिल्ने अवस्था हुँदैन ।

जहाँसम्म मन्त्रपरिषद्को निर्णयको खण्ड (ग) र प्रहरी नियमावली, २०४९ को नियम ९८ (४क) का बीचको अन्तरसम्बन्धको सन्दर्भ छ, उक्त नियम ९८ (४क) ले ३० वर्ष सेवा अवधि पूरा भई अवकाश पाउने प्रहरी कर्मचारीलाई उमेरको हद ननाघ्ने गरी निश्चित आधारमा ५ वर्षसम्म सेवा अवधि थप गर्न सकिने व्यवस्था गरेको छ भने मन्त्रपरिषद्को निर्णयको खण्ड (ग) ले नियम ९८(४क) को प्रावधानको उल्लेखन नै नगरी “२ वर्षको सेवा अवधि थप गर्ने गरी सम्बन्धित निकायहरूले व्यवस्था गर्ने” सम्मको व्यवस्था गरेको छ । यसरी निर्णयको आशय बुझी त्यससँग सम्बन्धित कानूनी व्यवस्था कुन हो भनी अनुमान गर्नुपर्ने गरी भएको निर्णयलाई प्रहरी नियमावलीको नियम ९८(४क) को पूरकका रूपमा हेर्न मिल्ने देखिँदैन । वरु नियम ९८ (४क) को व्यवस्थाले सेवा अवधि थप गर्ने सम्बन्धमा निश्चित आधार तोकी नेपाल सरकारलाई अधिकार प्रदान गरेकोले उक्त कानूनी व्यवस्था आफैमा पूर्ण रहेको देखिन्छ ।

नियम ९८ (४क) ले तीस वर्ष सेवा अवधि पूरा भई अवकाश पाउने प्रहरी कर्मचारीलाई उमेरको हद ननाघ्ने गरी पाँच वर्षसम्म सेवा अवधि थप गर्न सक्ने सरकारको अधिकार क्षेत्र निर्धारण गरेको छ । तर त्यसका लागि निश्चित आधार समेत तोकिएको छ । तोकिएका आधार पूरा भए वा नभएको मूल्यांकन गर्ने अधिकार पनि

सरकारमा नै नीहित रहेको र सेवा अवधि थप गर्न सक्ने भन्ने प्रावधानले त्यसमा सरकारको स्वविवेकीय अधिकार रहेको पनि स्पष्ट हुन्छ । यसबाट नियम ९८ (४क) को प्रावधानमा वाध्यकारी शक्ति निहित रहेको देखिँदैन, सरकारलाई स्वविवेकीय अधिकार प्रयोग गर्न पाउने लचकता सो प्रावधानको विशेषताका रूपमा रहेको देखिन्छ । निवेदक तर्फका विद्वान कानून व्यवसायीको कथनमा पनि मन्त्रपरिषद्को मिति २०५२।६।३० को निर्णयलाई अलग गर्दा नियम ९८ (४क) को व्यवस्थाका आधारमा मात्र सेवा अवधि थपको दावी गर्न मिल्दैन भनिएबाट प्रहरी नियमावलीको नियम ९८ (४क) ले निरपेक्ष अधिकारको सिर्जना गर्ने नभै त्यसमा तोकिएका आधारहरू मूल्यांकन गरी निर्णय गर्न सक्ने सरकारको तजविजी अधिकार रहेको स्पष्ट हुन्छ । तजविजी अधिकारको प्रयोग स्वच्छ र सदाशयपूर्ण तवरले गर्नु पर्छ, त्यसमा कसैको विमती हुन सक्दैन । तर प्रस्तुत विवादमा मन्त्रपरिषद्को २०५२ सालको निर्णय अनुसार गरिएन भन्ने बाहेक सरकारबाट नियम ९८ (४क) को प्रयोग स्वेच्छाचारी तवरले गरियो भन्ने प्रश्न उठाइएको अवस्था छैन, न त नियम ९८ (४क) ले तोकेका आधारहरू बमोजिम निवेदकको हकमा मूल्यांकन गरी सेवा अवधि थप गर्नु पर्ने नै प्रश्न उठाइएको छ । त्यसैले कानूनद्वारा प्रदत्त तजविजी अधिकारको प्रयोगको स्वच्छता वा स्वेच्छाचारिताको प्रश्न

नै समावेश नभएको अवस्थामा त्यसतर्फ थप विवेचना गर्नु आवश्यक देखिएन ।

निवेदकले आफ्नो सेवा अवधि थपका लागि मुख्य आधार बनाएको मन्त्रपरिषद्को मिति २०५२।६।३० को निर्णयले कानूनी हैसियत ग्रहण गर्न नसक्ने भन्ने निष्कर्षमा यो इजलास पुगेको छ । त्यसरी कानूनी हैसियत ग्रहण गर्न नसक्ने निर्णयले अधिकारको समेत सिर्जना गर्न नसक्ने हुँदा परिपत्रका रूपमा कार्यान्वयनका लागि पठाउँदैमा त्यसलाई कानून सरहको मान्यता प्रदान गर्न सक्ने अवस्था देखिँदैन । निर्णयमा प्रयुक्त भाषा, सन्दर्भ र त्यसको प्रयोगको अवस्थाले भन्दा पनि सो निर्णयले टेकेको कानूनी आधारले नै निर्णयको आधिकारिकता, त्यसको शक्ति र हैसियत प्रदान गर्दछ । प्रस्तुत विवादमा आधार बनाइएको मन्त्रपरिषद्को निर्णयले कुनै वाध्यकारी कानूनी हैसियत नै ग्रहण गर्न नसकेको, त्यसलाई आजसम्म पनि सम्बन्धित कानूनी व्यवस्थामा समावेश गर्नु पर्ने आवश्यकता बोध समेत नगरिएको स्थितिमा सो निर्णयले अधिकारको सिर्जना गरेको भन्ने निवेदन जिकीर र निवेदक तर्फका कानून व्यवसायीहरूको वहस जिकीरसँग सहमत हुन सकिँदैन ।

प्रस्तुत निवेदनमा नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १०७ को उपधारा (२) को आधारमा दावी लिइएको छ । संविधानको सो प्रावधान संवैधानिक वा

कानूनी हकको प्रचलनका लागि हो । सरकारले गरेको कुनै निर्णयले निवेदकको संविधान प्रदत्त मौलिक हकमा वा अर्को उपचारको व्यवस्था नभएको वा उपचारको व्यवस्था अपर्याप्त वा प्रभावहीन देखिएको कुनै कानूनी हकमा आघात पुगेको अवस्थामा त्यस्तो हक प्रचलन गराउन सर्वोच्च अदालतले सरकारको त्यस्तो निर्णयको न्यायिक पुनरावलोकन गरी उपयुक्त आदेश जारी गर्न सक्छ । तर सरकारले गरेको अमुक निर्णयलाई नै कानून मानी त्यसका आधारमा हक प्रचलन गराउने भन्ने कुरा संविधानको धारा १०७ को उपधारा (२) अन्तर्गत पर्ने पनि होइन । परन्तु यदि त्यसो गरियो भने असाधारण अधिकार क्षेत्र सम्बन्धी अवधारणा र त्यसका सम्बन्धमा हामीले गर्दै आएको न्यायिक अभ्यासको समेत प्रतिकूल हुन जान्छ । मन्त्रपरिषद्को उक्त निर्णयले प्रहरी नियमावलीको नियम ९८ को उप-नियम (४क) लाई प्रभावित गर्न नसक्ने, उक्त उप-नियमको प्रावधान आफैमा पूर्ण रही सो प्रावधानबाट सेवा अवधि थप सम्बन्धमा निरपेक्ष अधिकारको सिर्जना समेत नहुने र मन्त्रपरिषद्को उक्त निर्णयले कानूनी हैसियत प्राप्त नगरेको कारणबाट त्यसमा वाध्यात्मक शक्ति नै नीहित नरहेको अवस्थामा निवेदकले सोही निर्णयका आधारमा आफ्नो सेवा अवधि थपिन्छ भनी आश्वस्त हुने परिस्थितिको निर्माण भएको

पनि नदेखिँदा त्यस्तोमा न्यायसंगत अपेक्षा (legitimate expectation) को सन्दर्भ पनि अप्रासाङ्गिक हुन जान्छ । तसर्थ मिति २०५२।६।३० को मन्त्रपरिषद्को निर्णय बमोजिम स्वतः म्याद थप हुनुपर्ने भन्ने निवेदन जिकीर कानून संगत नरहेको र निवेदकको संवैधानिक एवं कानूनी हक हनन् भएको अवस्था समेत नदेखिएको भन्ने समेतका आधारमा रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्‍याएको संयुक्त इजलासका माननीय न्यायाधीश श्री रामप्रसाद श्रेष्ठको राय सदर हुने ।

३. संयुक्त इजलास

सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री
केदारप्रसाद गिरी

माननीय न्यायाधीश श्री दामोदरप्रसाद शर्मा
सम्बत २०६१ सालको फौ. विविध नं. १२९
आदेश मिति: २०६४।११।२८।३

बिषय :- अदालतको अवहेलनामा सजाय
गरिपाउँ ।

निवेदक: इन्द्रकुमारी गौतमको मु.स. गर्ने
चन्द्र लक्ष्मी गजुरेल समेत
विरुद्ध

बिपक्षी: नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा
मन्त्रपरिषद्को कार्यालय सिंहदरवार
समेत

निवेदनमा दावी लिइएको यस अदालतको पूर्ण इजलासवाट ०५५ सालको रि.पू.ई. नं. ६५ को उत्प्रेषण समेतको निवेदनमा मिति २०५७।१।२२ मा निवेदन दावीका विवादित जग्गालाई श्री ५ को सरकारले कब्जामा लिई सकेको भन्ने नदेखिई निवेदकहरुको जग्गामा हक समाप्त भई श्री ५ को सरकारको भएको भन्ने अवस्था नहुँदा भूमि सुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालयको मिति २०५२।३।१९को निर्णय तथा तदनुरूप मालपोत कार्यालय काठमाडौँवाट भएको मिति २०५२।३।२०को निर्णय समेत कानून सम्मत भएको नदेखिँदा उक्त निर्णयहरु उत्प्रेषणको आदेशद्वारा वदर गरी कानून वमोजिम कारवाही निर्णय गर्नु भनी विपक्षीहरुको नाममा परमादेश जारी हुने ठहराएको माननीय न्यायाधीश श्री इन्द्रराज पाण्डेको राय मनासिव ठहर्छ भन्ने समेत आदेश भएको देखियो । सो आदेश वमोजिम जग्गा दर्ता गरी प्रमाण पूर्जा पाउँ भनी मालपोत कार्यालय तथा मुआब्जा पाउँ भनी भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय समेतमा निवेदकहरुले ०५७ साल देखि नै पटक-पटक निवेदन दिई उपचारको प्रतिक्षामा लामो समय व्यतित गरेको पनि देखिन आएको छ ।

निवेदकहरुले दिएको निवेदनको कारवाही स्वरूप मन्त्रपरिषदवाट मुआब्जा दिने सम्बन्धमा मिति २०५१।२।६ मा निर्णय

भई सरकारको तर्फवाट व्यहोर्ने भनीएको रु. ६ करोड आ.व. ०६०।६१ को बजेटमा विनियोजन भएको समेत देखिएकोमा महा नगरपालिकाले व्यहोर्ने भनीएको रु. १२ करोडको बजेट विनियोजन नभएको भन्ने सरकार र महानगरपालिका विचको अन्तरद्वन्दका कारण निवेदकहरुले मुआब्जा पाउन सकेको देखिएन । यसै क्रममा मुआब्जा निर्धारण समितिले २०५१।३।३२ मा प्रतिरोपनी रु. ५१ लाख २० हजारका दरले मुआब्जा दिने निर्णय गरेको पनि देखिन आएको छ । निवेदकहरुले उक्त समितिले निर्धारण गरेको मुआब्जा बुभी लिनमा मंजुरी जनाई जग्गा दर्ता वा सो मुआब्जा रकम मध्ये जुन भए पनि हुने भनी प्रस्तुत निवेदन पत्रमा नै माग दावी लिएको देखिँदा त्यस सम्बन्धमा थप चर्चा गर्न आवश्यक देखिएन ।

निवेदकहरुको प्रस्तुत निवेदन परेपछि विपक्षीहरुवाट प्राप्त लिखित जवाफ समेतवाट मुआब्जा दिने वा जग्गा नै दर्ता गरिदिने तर्फ विपक्षी निकायहरुले जिम्मेवारी पूर्वक काम कारवाही गरेको देखिन नआई यस अदालतवाट मिति २०६१।१।२७ देखि मिति २०६४।८।४ सम्म ८ पटक भन्दा बढी विपक्षी निकायहरुलाई तदारुकताका साथ कार्य सम्पन्न गर्न आदेश भएको पनि मिसिल संलग्न उक्त आदेशहरुवाट देखिएको छ । यसै क्रममा यस अदालतवाट पछिल्लो पटक मिति २०६४।८।४ मा नेपाल

सरकारका मुख्य सचिव, अर्थ सचिव, स्थानीय विकास मन्त्रालयका सचिव र महानगरपालिकाका प्रमुख समेत लाई ३० दिन भित्र विवाद समाधान गरी सोको जानकारी यस अदालतलाई गराउने र तोकिएको समय भित्र कार्य सम्पन्न नगरे यस अदालतको अवहेलनामा सर्वोच्च अदालत ऐन, २०४८ को दफा ७(१) वमोजिम कारवाही हुने भएकोले मिति २०६४।११।१ का दिन स्वयं उपस्थित हुनु भन्ने सम्मको आदेश गर्नुपर्ने अवस्था सिर्जना भएको देखिन आउछ ।

यस अदालतको उक्त आदेश वमोजिम नेपाल सरकारका मुख्य सचिव समेतवाट निवेदन सहित प्राप्त प्रगति विवरण हेर्दा सम्मानित अदालतको अवहेलना गर्ने मनशाय आफू लगायत कुनै पनि सरकारी पदाधिकारीको होइन र छैन । मन, वचन र कर्मले अदालतको आदेश पालना गर्दै आएको छु र भविष्यमा पनि गर्नेछु भन्ने समेत उल्लेख गरेको देखिन्छ । हाल सम्म भएको प्रगति विवरणको जानकारी गराउने क्रममा मन्त्रपरिषदको ०६४।८।२० को निर्णय वमोजिम मन्त्रपरिषद आर्थिक तथा पूर्वाधार समितिको मिति २०६४।८।२३ मा वसेको बैठकले मिति २०५९।३।३२ को मुआब्जा निर्धारण समितिको निर्णयानुसार प्रतिरोपनी रु. ५१ लाख २० हजारका दरले मुआब्जा वितरण गर्ने, मुआब्जा वितरणको लागि रकम व्यवस्थापन गर्न अर्थ मन्त्रालयले

तत्काल नौ करोड निकास दिई यस अधि निकास दिएको ६ करोड समेत गरी १५ करोड रुपैया का.म.पा.लाई उपलब्ध गराउने र बाँकी ३ करोड महानगरपालिकाले व्यहोर्ने तथा मिति २०६४।८।२५ गते भित्र कार्य प्रारम्भ गरी कानून वमोजिम मुआब्जा वितरण प्रक्रिया पूरा गर्ने निर्णय भएको भन्ने समेत उल्लेख भएको पाइयो ।

त्यसैगरी उक्त निर्णय वमोजिम पन्ध्र करोड महानगरपालिकामा निकास भई गईसकेको र मिति २०६४।८।२५ को गोरखापत्र दैनिकमा मुआब्जा वुझ्नुको लागि प्रमाण सहित १५ दिन भित्र काठमाडौं महानगरपालिकामा सम्पर्क राख्न आउन सार्वजनिक सूचना गरेको भन्ने पनि का.म.पा.को मिति २०६४।९।१७ को जानकारी पत्रमा उल्लेख गरेको देखियो ।

यसका अतिरिक्त मिति २०६४।११।११मा नेपाल सरकारका का.मु. मुख्य सचिव समेतका अधिकारीहरूले महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत पेश गरेको निवेदनमा का.म.पा.को मिति २०६४।८।२५ को सूचना अनुसार केही जग्गाधनीहरूले प्रकरण २ मा उल्लेख भए वमोजिमको रकम वुझी सकेको र सम्बन्धित अन्य जग्गावाला तथा सरोकारवालाहरूले प्रमाण सहित मुआब्जा लिन आएमा प्रचलित कानून वमोजिम मुआब्जा वितरण सम्बन्धी कार्य ०६४ फाल्गुण महिना भित्र सम्पन्न हुन सक्ने र सो अवधि भित्र मुआब्जा वुझी लिन

नआएमा जग्गा प्राप्ति ऐन, २०३४ वमोजिम आवश्यक कारवाही गरिने व्यहोरा अनुरोध गर्दछौं भन्ने समेत उल्लेख गरेको देखियो । सो निवेदनको प्रकरण २ हेर्दा निवेदनक मध्येकै इन्द्र कुमारी गौतमको हकमा चन्द्र लक्ष्मी गौतम, पूर्णप्रसाद लामिछाने, बट्टीप्रसाद पौडेल, केदारवहादुर पौडेल, कृष्णवहादुर पौडेल समेतका व्यक्तिहरुले मुआब्जा बुझी लगी सकेको भन्ने पनि देखिन आएको छ ।

यस प्रकार माथि प्रकरण प्रकरणमा उल्लेख भए अनुसार माग वमोजिम मुआब्जा वितरणको लागि बजेट निकासी भई सार्वजनिक सूचना प्रकाशित गरी निवेदनक समेतका केही व्यक्तिले मुआब्जा बुझी सकेको र वितरण सम्बन्धि अन्य काम कारवाही सम्पन्न हुने अवस्थामा रहेको देखिँदा विपक्षीहरुले यस अदालतको आदेशको अवहेलना गरेको भन्ने अवस्था देखिएन । अतः प्रस्तुत निवेदन माग दावी वमोजिमको आदेश जारी गर्नु नपरी निवेदन खारेज हुने ।

४. संयुक्त इजलास
सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री
केदारप्रसाद गिरी
माननीय न्यायाधीश श्री गौरी ढकाल
संवत् २०६० को दे.पु.नं. ९५३०
फैसला मिति: २०६५।१।२९।१

मुद्दा :- बकसपत्र लिखत दा.खा. आदेश दर्ता
बदर दर्ता ।

पुनरावेदनक

प्रतिवादी: लक्ष्मीदेवी तामाङ्ग गुरागाई
विरुद्ध

प्रत्यर्था

वादी: चन्द्रप्रसाद गुरागाई

विवादको कि.नं. १४९ को १-६-११ जग्गाको केवलीप्रसाद गुरागाईले यी प्रतिवादी लक्ष्मीदेवी तामाङ्ग गुरागाई समेतलाई मिति २०५६।३।२८ मा गरिदिएको बकसपत्रको लिखत समेत दावी वमोजिम बदर हुने गरी शुरु जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला पुनरावेदन अदालतबाट सदर भएको देखिन आउंछ । यसबाट लिखत दर्ता बदरतर्फको फैसला अन्तिमरूपमा रहेकोमा विवाद भएन । जहांसम्म प्रतिवादीका नाउँमा भएको लिखत र कायम भएको दर्ता बदर भएपछि वादीका नाउँमा दर्ता नगरिदिएको हदसम्म केहि उल्टी गरी वादीका नाउँमा दर्ता समेत हुने ठहर्‍याई फैसला गर्दा वादी तुलसा गुरागाई भएको अंश मुद्दामा यी लक्ष्मीदेवी तामाङ्ग गुरागाई प्रतिवादी भएको भन्ने आधार लिएको पाईन्छ । वादीले फिराद गर्दा विवादको लिखत र दर्ता आफ्ना हकमा सम्म बदर गरी दर्ता समेत गरिपाउन दावी गरेको र दावी वमोजिम लिखत दर्ता बदर

भएपछि निजका नाममा दर्ता गरिदिने ठहर गर्नु आवश्यक नै हुन जान्छ । सो को लागि वादीले छुट्टै अर्को उजूरी गर्नुपर्ने अवस्था रहनु पनि हुँदैन । वादी तुलसा गुरागाई प्रतिवादी केवलीप्रसाद गुरागाई समेत भएको अंश मुद्दामा यी वादी प्रतिवादीको रूपमा रहेको र प्रस्तुत मुद्दाबाट लिखत दर्ता बदर हुने भएपछि दावी बमोजिम दर्ता गरिदिने ठहर्‍याएको पुनरावेदन अदालतको फैसला अन्यथा गर्नुपर्ने अवस्था देखिएन ।

अतः लिखत दर्ता बदर हुने ठहर्‍याएको शुरु फैसला पुनरावेदन अदालतबाट सदर भई अन्तिम भएको र लिखत दर्ता बदर भएपछि माग बमोजिम वादीका नाममा दर्ता गरिदिनु न्यायोचित हुँदा शुरु फैसला केहि उल्टी गरी लिखत दर्ता बदर भएको जग्गाको वादीका नाममा दर्ता समेत गरिदिने ठहर्‍याएको पुनरावेदन अदालतको फैसला मनासिव हुँदा सदर हुने ।

५. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री मीनबहादुर
रायमाभी

माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ
संवत् २०६३ सालको रिट.नं. ...०८२१
आदेश मिति: २०६५।२।१९

मुद्दा: उत्प्रेषण, अधिकारपृच्छा, परमादेश
समेत ।

निवेदक: इन्दिरा भा

विरुद्ध

विपक्षी: जिल्ला प्रशासन कार्यालय, धनुषा
समेत

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान
आयोग ऐन, २०४८ को दफा ३ मा
“अनुचित कार्य: सार्वजनिक पदधारण गरेको
व्यक्तिले जानी जानी वा लापरवाही साथ
देहायको कुनै कार्य गरेमा अनुचित कार्य
गरेको मानिनेछ।” भन्ने व्यवस्था भएको भई
देहाय (क) मा “आफ्नो अधिकार भित्रको
कुनै काम गर्न इन्कार गरेको वा आफ्नो
अधिकार नभएको कुनै काम गरेको,” (घ)
मा “आफ्नो तजविज अधिकार
वदनियतसाथ वा स्वेच्छाचारी रूपमा प्रयोग
गरेको,” (ङ) मा “अन्य कार्यालय, अधिकारी
वा कर्मचारीको कार्यमा अनाधिकार बाधा
उत्पन्न गरेको वा त्यस्तो कार्यालय,
अधिकारी वा कर्मचारीलाई दवाव दिई कुनै
अनधिकृत कार्य गराएको” र (छ) मा “
आफ्नो पदको प्रकृति अनुसार पालन गर्नु पर्ने
कुनै पदिय कर्तव्य पालन नगरेको” भन्ने
उल्लेख भएको पाईयो । निवेदिकालाई
उपरोक्त विभिन्न कसूरको आरोप लगाएको
देखियो । अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान
आयोग नियमावली, २०५९ को नियम २५
मा “आयोगले ऐनको दफा १२क को
प्रयोजनको लागि देहाय बमोजिमको

कारवाहीलाई अन्य आवश्यक कारवाहीको रूपमा प्रयोग गर्न सक्नेछ” भन्ने उल्लेख भई देहाय (छ) मा “आयोगले उपयुक्त ठहराएको अन्य कारवाही” भन्ने उल्लेख देखियो । ऐनको तत्कालीन दफा १२(क) को प्रयोजन हेर्दा “सार्वजनिक पद धारण गरेको व्यक्तिले अनुचित कार्य गरी श्री ५, श्री ५ को सरकार वा सार्वजनिक संस्थालाई हानी, नोक्सानी पुऱ्याएकोमा त्यस्तो हानी नोक्सानी सम्बन्धित व्यक्तिबाट भरी भराउ गर्न वा आयोगले उपयुक्त ठानेको अन्य आवश्यक कारवाही गर्नका लागि सम्बन्धित निकाय वा अधिकारीलाई लेखि पठाउने छ” भन्ने उल्लेख भएको पाईदा आयोग स्वयम्लाई कारवाही गर्ने अख्तियार ऐनले दिएको पाईएन ।

शिक्षा नियमावली, २०५९ को नियम २६ को संस्थागत विद्यालयको व्यवस्थापन समितिको काम कर्तव्य र अधिकार सम्बन्धी व्यवस्थाको उपनियम (१) मा “ऐनमा लेखिएदेखि बाहेक संस्थागत विद्यालयको व्यवस्थापन समितिको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ” भन्ने उल्लेख भई देहाय (भ) मा “आफ्नो आचरण अनुसार काम नगर्ने शिक्षक तथा कर्मचारीलाई विभागीय सजाय गर्ने” भन्ने उल्लेख भएको पाईयो । सोही नियमावलीको नियम १३५ को सजाय सम्बन्धी व्यवस्था हेर्दा, “उचित र पर्याप्त कारण भएमा शिक्षकलाई देहायको विभागीय सजाय गर्न

सकिने छ” भन्ने व्यवस्था भई देहाय ‘क’ मा नसिहत दिने, ‘ख’ मा वढीमा पाँच वर्षसम्म तलव वृद्धि रोक्का गर्ने, ‘ग’ मा वढीमा दुई वर्ष सम्म बढुवा रोक्का गर्ने, ‘घ’ मा भविष्यमा शैक्षिक नोकरीको निमित्त अयोग नठहरिने गरी नोकरीबाट हटाउने र ‘ङ’ मा भविष्यमा शैक्षिक नोकरीको निमित्त अयोग्य ठहरिने गरी नोकरीबाट वर्खास्त गर्ने भन्ने उल्लेख भएको पाईयो । उल्लेखित सजायहरु मध्ये निवेदिकालाई देहाय (ख) को तलव वृद्धि रोक्का गर्ने सजाय गरिएको भन्ने देखिन आयो । विपक्षी जिल्ला प्रशासन कार्यालय एवं जिल्ला शिक्षा कार्यालयलाई निवेदिका शिक्षकालाई विभागीय कारवाही र सजाय गर्न प्रचलित कानूनले अधिकार दिएको भन्ने देखिन नआएको र शिक्षक कर्मचारीलाई सम्बन्धित विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई कानूनमा उल्लेख भए बमोजिम विभागीय सजाय गर्न सक्ने अख्तियार प्रदान गरेको भन्ने कानूनी प्रावधान भएको देखिएकोमा सम्बन्धित विद्यालय व्यवस्थापन समितिले विभागीय कारवाही र सजाय गरेको भन्ने मिसिलबाट देखिन आएन ।

कसै उपर कुनै कानून बमोजिम विभागीय कारवाही लगायतको कुनै कारवाही गर्दा कारवाही गर्ने अधिकारीसँग त्यस्तो कारवाही गर्ने अधिकार भए नभएको स्पष्ट हुनुपर्दछ र अधिकार प्राप्त अधिकारीले कारवाही गर्दा पनि कानूनको उचित प्रक्रिया पूरा गरेको हुनुपर्छ । विपक्षी जिल्ला प्रशासन

कार्यालयले निवेदिका उपर सजायको आदेश दिदा आफूले कुन कानून अन्तर्गत अधिकार प्राप्त गरेको भन्ने खुलाएको देखिन्छ । जिल्ला प्रशासन कार्यालयले शिक्षा कार्यालयलाई पत्र लेख्दा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग ऐन, २०४८ को दफा ३ को देहाय (क),(घ),(ङ),(छ) को उद्धरण गरेको भए पनि सो कानूनी व्यवस्था भनेको कारवाही हुन सक्ने अवस्थाहरुसम्म उल्लेख भएको देखिएको र ऐनको तत्कालीन दफा १२ बमोजिम त्यसबाट जिल्ला प्रशासन कार्यालय वा प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई सीधै विभागीय सजाय दिने अधिकार प्रदान गरिएको देखिन आउँदैन । त्यस्तै विपक्षी जिल्ला प्रशासन कार्यालयको पत्र प्राप्त गर्ने जिल्ला शिक्षा कार्यालयले पनि आफूलाई प्राप्त आदेश कुन कानून अन्तर्गत प्राप्त भएको हो, सो आफूले कार्यान्वयन गर्नुपर्ने वा गर्न सक्ने हो होइन हेरी कानून बमोजिम गर्नुपर्ने हुन्छ । तर विपक्षी जिल्ला शिक्षा कार्यालयले पनि त्यस्तो केही नगरी जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट लेखि आएको पत्रलाई यथावत रूपमा अंगिकार गरी निवेदिकाको तलव वृद्धि रोक्ने गरी पत्र लेखि तामेल गरेको देखिन आउँछ । यसरी कानूनको स्पष्ट अधिकार नखुलाईकन दिएको आदेश निर्देशको अन्धाधुन्ध पालना गर्ने वा गर्न दिने हो भने कानूनको मर्यादा उल्लंघन हुने स्थिति सिर्जना भई व्यक्ति वा नागरिक असुरक्षित बन्ने अवस्था रहन्छ ।

कसैलाई पनि कारवाही गर्ने अधिकार भनेको अधिकार प्राप्त अधिकारीले मात्र प्रयोग गर्नुपर्ने विषय हो । सो बाहेक अरुले प्रयोग गरेमा कानूनको दृष्टिमा आपत्ति जनक र दोषपूर्ण हुन जान्छ । त्यस्तो त्रुटीलाई अधिकार क्षेत्रात्मक त्रुटी मानिन्छ । अधिकार क्षेत्रात्मक त्रुटी भएको निर्णय कानूनको दृष्टिमा अमान्य रहन्छ, भन्ने कुरा सर्व सामान्य न्यायिक सिद्धान्त हो । प्रस्तुत मुद्दामा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग ऐन, २०४८ बमोजिम खास आधारमा विभागीय कारवाही गर्नुपर्ने अवस्था भएमा विपक्षी जिल्ला प्रशासन कार्यालयले उक्त ऐन अन्तर्गत कारवाही गर्दा आफूले अधिकार प्रयोग गर्न सक्ने भएमा आफैले र अन्य निकाय वा पदाधिकारी मार्फत प्रयोग गर्नुपर्ने भए निज मार्फत प्रयोग गर्नुपर्ने हुन्छ । निवेदिका शिक्षिका भई शिक्षा नियमावली अन्तर्गत विद्यालय व्यवस्थापन समिति अन्तर्गत कार्यरत रहेको देखिएकोले निजको हकमा विभागीय कारवाही गर्ने अधिकार उक्त समितिमा रहेकोले त्यस्तो स्थितिमा जिल्ला प्रशासन कार्यालयले सिधै विभागीय कारवाही गर्न सक्ने स्थिति रहेन । बरु जिल्ला प्रशासन कार्यालयले भई रहेका कानूनको स्थिति स्पष्ट गरी आवश्यक कारवाहीको लागि जिल्ला शिक्षा कार्यालय मार्फत सम्बन्धित विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा पठाउनु पर्ने र आवश्यकता अनुसार उक्त समितिले विभागीय कारवाही

गर्न सक्ने देखिन्छ । त्यस्तो स्वाभाविक प्रक्रियाको उपेक्षा गरी जिल्ला प्रशासन कार्यालयले आफूमा निहित नभएको विभागीय कारवाही आफै गरी सजाय तोकी जिल्ला शिक्षा कार्यालय मार्फत तामेल गराएको र जिल्ला शिक्षा कार्यालयले पनि त्यस्तो अनधिकृत आज्ञा मानी विभागीय सजायको पत्र प्रेषित गरेको सम्पूर्ण कार्य त्रुटीपूर्ण देखिन्छ । त्यसको परिणाम स्वरूप शिक्षिकाले कानून बमोजिम पाउने तलव वृद्धि, जुन वृत्ति विकासको दृष्टिले समेत महत्वपूर्ण छ, रोकी निवेदिकाको तलव र सञ्चयकोष रोकिन गएको देखियो । त्यस्तो स्थिति आउनु भनेको शिक्षण पेशामा रहने जो कुनै पनि श्रमजिवीको हकमा गम्भिर परिणामहरु भएको कानूनी त्रुटीको संज्ञा दिनुपर्ने हुनाले निवेदिकाको तलव वृद्धि रोक्ने गरेको जिल्ला प्रशासन कार्यालय धनुषाको मिति २०६२।१२।३ च.नं. १८८३ को पत्र र सो बमोजिम जिल्ला शिक्षा कार्यालय धनुषाले लेखेको २०६३।८।७ च.नं. ८२७ को पत्र उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरीदिएको छ । अब निवेदिकाले पाउने तलव वृद्धि सहितको बाँकी तलव निवेदिकालाई दिनु र सञ्चयकोष सम्बन्धमा जो चाहिने प्रक्रिया पूरा गरी जम्मा गरी दिनु भनी विपक्षी जिल्ला शिक्षा कार्यालय धनुषाको नाममा परमादेशको आदेश समेत जारी हुने ।

६. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री अनूपराज शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ
सम्बत् २०५९ सालको दे.पु.नं. --९३६८
फैसला मिति: २०६४।१०।३।५

मुद्दा:-मिलापत्र बदर ।

पुनरावेदक प्रतिवादी: कृष्णलाल वैद्य
विरुद्ध

प्रत्यर्थी वादी: लक्ष्मी सुवेदीको मु.स.गरी
आफ्नो हकमा समेत भरतराज
सुवेदी समेत

हक वहेकमा विवादित कि.नं. ११३ को ज.रो. ५-१२-० घर जग्गा मध्ये प्रत्यर्थी वादी भरतराज सुवेदी समेतले भोग चलन गरी आएको भनिएको घर जग्गा मध्ये उत्तर तर्फवाट पेम्वा लामाको नाउमा क्षे.फ. ३-२-० को घर जग्गा र बाँकी २-१०-० को जग्गा समुन्द्र सन्धोरको कायम गर्ने गरी तत्कालीन वागमती अन्चल अदालतमा मिति २०४५।५।१६ मा भएको मिलापत्र नै प्रस्तुत मुद्दाको जरिया भएको पाईन्छ । विवादित जग्गाको साविकको कुनै पनि निस्सा प्रमाण समेतको अभावमा रैकरमा दर्ता गर्ने गरेको उक्त कि.नं. ११३ को जग्गा कडेलचोक भगवती गुठीकै जग्गा मान्न पर्ने भनी गुठी संस्थान ऐन, २०३३ (संशोधन सहित) दफा

३९ अनुसार रैकरको लगत कट्टा गर्ने गरी मिति २०४३१०१९ मा गुठी संस्थानको कार्य कारिणी अध्यक्षवाट निर्णय भएको देखिन्छ । सो विवादित मुद्दामा गोप सम्शेर समेत तारेखमा रहेकोमा निजले तारेख छोडेपछि सो निर्णयको जानकारी समेत गोप सम्शेरको वा. छोरा समुन्द्र सम्शेरलाई जानकारी भई सो निर्णय बदर भएको पनि नदेखिई अन्तिम भएर रहेको देखिन्छ । गुठी संस्थानको २०४३१०१९ को अन्तिम निर्णयवाट हक नै समाप्त भै सकेको गोप सम्शेरसंग मिति २०४५।५।१६ मा तत्कालीन वागमती अन्चल अदालतमा मिलापत्र गरेको देखिएकोले त्यस्तो हक नै नपुग्ने पक्षले मिलापत्र गरेको अवस्थामा हक पुग्नेले त्यस्तो मिलापत्र बदर गराउन नपाउने भनी अर्थ गर्न मिल्ने देखिएन ।

प्रस्तुत मुद्दामा यस अदालतवाट दोहोऱ्याई हेरी दिने निस्सा प्रदान गर्दा जुन मुद्दालाई प्रमुख कारण र आधार बनाईएको हो, सो मुद्दामा पुनरावेदन पत्र नै सम्बन्धित पक्षले अ.व. ९२ नं. वमोजिम फिर्ता लिएको समेत देखिन्छ । त्यस्तै प्रस्तुत मुद्दामा यस अदालतवाट निस्सा प्रदान गर्दा उल्लेख गरिएको नजिर सिद्धान्त नै प्रस्तुत मुद्दाको विषयवस्तुसंग तादम्यता नरही मेल खाएको समेत पाईदैन । यसको अतिरिक्त यस अदालतको पूर्ण ईजलासको मिति २०४४।३।१९ को फैसला हेर्दा त्यसमा कुनै पक्ष विपक्षीको हक अधिकार स्थापित वा

विस्थापित नगरी मात्र तहगत न्यायिक निकायहरूले खारेजी फैसला गरेको मिलेन भनी मुद्दाको विषयवस्तु भित्र प्रवेश नगरी सबूद प्रमणको मुल्यांकन गरी कानून वमोजिम पुनः फैसला गर्नु भनी तत्कालीन वागमती अन्चल अदालतमा पठाएको देखिँदा सो फैसलाले अन्तिम रूप नलिई पुनरावेदक प्रतिवादीको दावी जिकिरलाई सहयोग गर्न सक्ने समेत देखिँदैन ।

अतः माथि उल्लेखित र विवेचित आधार, कारण र प्रमाण समेतको आधारमा वादी दावीको मिति २०४५।५।१६ मा तत्कालीन वागमती अन्चल अदालतमा भएको मिलापत्र बदर हुने ठहराएको शुरु जिल्ला अदालतको फैसला सदर गर्ने गरेको पुनरावेदन अदालतको फैसला मुनासिव देखिँदा सदरै हुने ।

७. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री रामप्रसाद श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री रामकुमारप्रसाद
शाह
सम्बत २०६० सालको फा.पु.न.....३३४०
फैसला मिति: २०६४।९।२१

मुद्दा :-पुरातात्विक मूर्ति चोरी ।

पुनरावेदक वादी: स्वयम्भूराज बज्राचार्यको
जाहेरीले नेपाल सरकार

विरुद्ध

प्रत्यर्था प्रतिवादी: अमृतप्रसाद घिमिरे

प्रतिवादी अमृतप्रसादले अदालत समक्ष आरोपित कसूरमा ईन्कार रही बयान गरेको पाइन्छ । निजलाई सह-अभियुक्त प्रतिवादी जयराम दाहालले पोलेको भन्ने आधारमा प्राचीन स्मारक संरक्षण ऐन, २०१३ को दफा १३(१) र (२) को कसूरमा ऐ.दफा १३(५) को सजायको अभियोग दावी लिइएकोमा सो दफा १३(१) र (२) मा पुरातात्विक मूर्ति विक्री गर्ने वा सो कार्यमा मतियार भै काम गर्ने व्यक्तिलाई सजाय गर्ने व्यवस्था रहेको पाइँदैन । सह-अभियुक्तको पोल स्वतन्त्र प्रमाणबाट समर्थित हुन नआएसम्म त्यस्तो पोलको आधारमा मात्र कुनै व्यक्ति उपर फौजदारी अभियोगमा सजाय गर्न पर्याप्त हुँदैन । यी प्रतिवादीलाई पोल गर्ने सह-अभियुक्त प्र.जयराम दाहाल प्रहरीमा सावित रहे पनि अदालतको बयानमा आरोपित कसूरमा ईन्कार रहेका छन् । सह अभियुक्त स्वयं आरोपित कसूरमा ईन्कार रहेको यस्तो स्थितिमा निजले प्रहरीमा गरेको बयानमा पोलेको भन्नेमा यी प्रतिवादी अमृतप्रसाद उपरको अभियोग समर्थित हुन सक्ने देखिँदैन ।

प्रतिवादी अमृतप्रसाद घिमिरे प्रहरी समक्ष सावित रहेको देखिएपनि निजको सो बयान सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को दफा ९ बमोजिम भएको नदेखिदा प्रमाण

ऐन, २०३१ को दफा १० बमोजिम निजको विरुद्ध प्रमाणमा ग्राह्य हुन सक्ने अवस्था देखिएन । सह-अभियुक्त जयराम दाहालले यी प्रतिवादी अमृतप्रसाद उपर बरामद मूर्ति ओसार पसार वा खरीद विक्री गर्ने कार्यमा संलग्न रहेको भन्ने पोल गर्न सकेको समेत देखिन आउँदैन । त्यस्तै प्रतिवेदक पदम राज जोशी र स्वयम्भूराज बज्राचार्यको मौकाको प्रतिवेदन एवं निजहरुले अदालतमा आई गरेको बकपत्र समेतबाट यी प्रतिवादी सो मूर्ति मरामद गर्दाका अवस्थामा वारदात स्थलमा उपस्थित रहेको भन्ने सम्म उल्लेख भएपनि सो मूर्ति ओसार पसार वा विक्री गर्ने कार्यमा निज संलग्न रहेको भन्ने खुल्न सकेको पाइँदैन । वारदात स्थलमा आफू के कसरी पुग्नु परेको थियो भन्ने कुरा यी प्रतिवादी अमृतप्रसादले सिलसिलेवार रुपमा सबै घटना उल्लेख गरी मिति २०५८।४।१४ मा अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष बयान गरेका छन् । निजको कथनलाई सह-अभियुक्त जयराम दाहालले अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष गरेको बयानले समर्थन गरिरहेको देखिन आउँछ । यसका साथै अनुसन्धानको क्रममा बुझिएका अन्य कुनै पनि व्यक्तिले यी प्रतिवादी उपर आरोपित कसूर गरेको कुरा खुलाउन सकेको वा अन्य संकलित प्रमाणबाट सो कुरा पुष्टि हुन आएको अवस्था पनि छैन । वारदात स्थलमा उपस्थित भएको र सहअभियुक्तले मौकामा कागज गर्दा पोलेको भन्ने आधारमा मात्र यी

प्रतिवादीलाई आरोपित कसूरमा दोषी कायम गरी सजाय गर्न मिल्ने देखिन आउँदैन ।

माथि विवेचना गरिएको आधारमा यी प्रत्यर्थी प्रतिवादी अमृतप्रसाद घिमिरे उपरको अभियोगदावी स्वतन्त्र, विवाद रहित, ठोस एवं शंकारहित प्रत्यक्ष प्रमाणबाट समर्थित भएको नदेखिएको अवस्थामा निजलाई आरोपित कसूरबाट सफाई दिनु पर्नेमा शुरु जिल्ला अदालतले कसूरदार ठहर्‍याएको फैसला केही उल्टी गरी निज प्रतिवादी अमृतप्रसाद घिमिरेलाई अभियोग दावीबाट सफाई दिने ठहर्‍याएको पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेको देखिदा सदर हुने ।

८. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री रामप्रसाद श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री ताहिर अली अन्सारी
सम्मत २०६० सालको दे.पु.न ८८४५
फैसला मिति: २०६४।६।२४।५

मुद्दा: - अचल सम्पत्ति तथा धनमाल फिर्ता
गरिपाऊँ ।

पुनरावेदक अन्जु अधिकारी

विरुद्ध

प्रत्यर्थी वादी: जंग वहादुर अधिकारी

लगने स्वास्थ्य कायम रहेको अवस्थामा मिति २०५४।७।२२ मा विवादित कि.न. ४९० को ०-३-० जग्गा खरिद गरी घर निर्माण भएकोले सगोलका दुई अंशियार मध्ये कुनै एकको निजी आर्जनबाट सो जग्गा खरिद गरी घर निर्माण गरेको प्रमाणित नहुँदासम्म उक्त घर जग्गा सगोलकै आर्जनबाट खरीद गरिएको र घर निर्माण गरिएको हो भनी मान्नु पर्ने हुन्छ । प्रस्तुत विवादको सन्दर्भमा हेर्दा उक्त घर जग्गा वादीको निजी आर्जनबाट प्राप्त गरिएको देखिन आउँदैन । त्यस्तै प्रतिवादी यी पुनरावेदिकाको निजी आर्जनबाट प्राप्त गरिएको कुरा पनि प्रमाणित हुन सकेको छैन । किनभने सगोलमा रहदा प्राप्त गरिएको सम्पत्ति कुनै एक अंशियारको एकलौटी हक कायम हुन निजी तवरबाट आफ्नो ज्ञान, सीप वा प्रयासबाट आर्जन गरेको वा दान, वकस पाएको प्रमाणित हुनु पर्दछ । यी पुनरावेदिकाले उपरोक्त बमोजिम निजी तवरबाट उक्त घर जग्गा प्राप्त गरेको प्रमाणित हुन सकेको छैन ।

यस्तो अवस्थामा विवादित कि.नं ४९०, को क्षेत्रफल ज.रो ०-३-० को घर जग्गा वादी जंगवहादुर अधिकारी वा पुनरावेदक प्रतिवादी अन्जु कार्की अधिकारीको एकलौटी कायम हुन सक्ने देखिएन । वादी र प्रतिवादी दुवै एका सगोलमा साथै रहेको अवस्थामा मिति २०५४।७।२२ मा जग्गा खरिद गरी बनाएको

घर जग्गा पुनरावेदक प्रतिवादी र प्रत्यर्थी वादीको संयुक्त कायम हुने देखिन्छ । अंशवण्डाको १८ नं अनुसार पुनरावेदक प्रतिवादीको निजी कायम हुन नसकेकोले पछि यी पुनरावेदिकाले वादीसंग सम्बन्ध विच्छेद गराए पनि त्यस्तो सम्पत्तिमा लोग्ने स्वास्नीको ४ नं अनुसार यी पुनरावेदिकाले आफ्नो अंश भाग जती आधा घर जग्गामात्र पाउने देखिन्छ ।

तसर्थ वादीले दावी गरेको विवादित कि.नं ४९० को क्षेत्रफल ज.रो.०-३-० को घर जग्गाको आधा घर जग्गामा वादीको हक हुने ठहराई शुरु ललितपुर जिल्ला अदालतको फैसला सदर गरेको पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेको देखिंदा सदर हुने ।

९. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री खिलराज रेग्मी
माननीय न्यायाधीश श्री ताहिरअली अन्सारी
०६३ सालको रिट नं ०६३-WO-०२११
आदेश मिति: २०६५।२।५।१

विषय : उत्प्रेषण परमादेश ।

निवेदक: फिजुनाथ नेपाली
विरुद्ध

विपक्षी: नेपाल नागरिक उड्डयन
प्राधिकरण हवाई सुरक्षा विभाग
काठमाडौं समेत

आफूलाई सुनुवाईको मौकानै नदिई विपक्षी प्राधिकरणबाट सजाय गर्ने गरेको मिति ०६३।५।१४ को निर्णय अधिकार क्षेत्र विहिन भई खारेज भागी भएकोले सो निर्णय समेतका काम कारवाहीहरु उत्प्रेषणको आदेशबाट वदर गरिपाऊँ भन्ने निवेदकको मुख्य माग दावी रहेछ । निवेदक फिजुनाथ नेपालीले ०६३।४।१९ गते नेपालगञ्ज विमानस्थलबाट सल्ले विमानस्थलमा सीता एयरको जहाज Test Landing को क्रममा अवतरण गर्दा दुर्घटना भई सो सम्बन्धमा गठित छानविन समितिको सिफारिस बमोजिम निजलाई कारवाही गर्ने गरी मिति ०६३।५।१४ मा महानिर्देशकबाट निर्णय भएको भन्ने विपक्षी प्राधिकरणको लिखित जवाफमा उल्लेख गरिएको पाइयो । निवेदक क्याप्टेनको Privileges suspend गरी अभै IP रहेकोमा अब १०० घण्टा Junior IP को सहायक भई उडान गर्नु पर्ने, SOLO उडान गर्ने अधिकार भएकोमा पुनः FOR को शर्त पुरा गर्नुपर्ने भन्ने समेतको सजाय गरिएको कुरा संलग्न फाईलबाट देखिन आउँछ ।

उपर्युक्त बमोजिम निवेदकलाई सजाय गर्ने गरी भएको मिति ०६३।५।१४ को निर्णयमा ऐन नियमको यो अधिकार र यो

प्रावधान बमोजिम निर्णय गरिएको हो भन्ने खुलाइएको देखिएन । निर्णय गर्ने अधिकारीले विभागिय कारवाहीको सजाय गर्दा कुन ऐन नियम अनुसार सजाय गरिएको हो ? तथा त्यसरी सजाय गर्ने अधिकार कुन ऐन नियमले प्रदान गरेको हो भन्ने कुरा निर्णयमा खुलाउनु पर्ने हुन्छ । तर उक्त निर्णयमा त्यस्तो ऐन नियमको प्रावधान खुलाईएको नपाइएको र दुर्घटना सम्बन्धमा गठित छानविन समितिको सुझाव भन्दा फरक ढंगले निवेदकलाई कारवाहीको निर्णय आदेश भएको देखिँदा त्यस्तो आदेशलाई कानूनमा आधारित भई गरिएको कानून बमोजिमको आदेश भन्न मिल्ने । तसर्थ निवेदक फिजुनाथ नेपालीलाई कारवाही गर्ने सम्बन्धमा गरिएको मिति ०६३१।१४ को निर्णय र सो निर्णयका आधारमा लेखिएको पत्र समेत कानून विपरीत देखिँदा उत्प्रेषणको आदेशवाट बदर गरिदिएको छ । अत्र छानविन समितिको सिफारिस सम्बन्धमा निवेदक संग सोधपुछ एवं स्पष्टिकरण लिनुपर्ने भए लई नागरिक उड्डयन प्राधिकरण नियमावली, २०५८ समेत बमोजिम त्यस सम्बन्धमा कानून बमोजिम निर्णय गर्नु भनी विपक्षी नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरणका नाउँमा परमादेश जारी हुने ।

१०. संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री बलराम के.सी.
माननीय न्यायाधीश श्री ताहिरअली अन्सारी
संवत् २०६० सालको दे.पु.नं.- ९४२९
फैसला मिति: २०६४।८।१०।

मुद्दा:- बकसपत्र लिखत दर्ता बदर ।

पुनरावेदक प्रतिवादी: अलगु साह रौनियार
विरुद्ध
प्रत्यर्थी वादी: दिनेशप्रसाद चौहान समेत

मुलुकी ऐन दानबकसको १ नं.मा आफ्नो हक पुग्ने सम्पति मात्र दानबकस गरी दिनु हुने र आफूखुश गर्न पाउने वाहेक अरुमा अंशियार र हक पुग्नेको मन्जुरीको लिखत नलिई वा साक्षी नराखी दानबकस गरी दिन हुदैन भनी उल्लेख भएको पाईन्छ । त्यसै गरी लेनदेन व्यवहारको १० नं.मा अंश नभएका अंशियारले सगोलको अचल सम्पति बेचबिखन गर्दा वा कुनै किसिमले हक छाडी दिँदा ऐनले आफूखुशी गर्न पाउने अरुको मन्जुरी लिनु नपर्नेमा वाहेक अरुमा एकाघरसंगका अंशियार साथै साक्षी बसेको वा निजहरुको मन्जुरीको लिखत गरी दिएको मात्र पक्का ठहर्छ भन्ने उल्लेख भएको पाईन्छ । अंशबण्डाको १९ (१) मा पिता पुर्खाका पालाको चल अचल गैह्र सम्पतिको हकमा चलमा सबै र अचलमा आधिसम्म व्यवहार चलाउनलाई स्वास्नी, छोरा,

अविवाहित छोरी वा विधवा बुहारीको मन्जुरी नभए पनि आफूखुश गर्न पाउने अचलमा आधि भन्दा बढी भने व्यवहार चलाउने परे पनि एक्काइस वर्ष नाघेको स्वास्नी, छोरा, अविवाहित छोरी विधवा बुहारीहरुको मन्जुरी लिई मात्र खर्च गर्न हुन्छ । मन्जुरी नलिई खर्च गरेको सदर हुदैन भन्ने उल्लेख भएको पाईन्छ ।

उल्लिखित कानूनी व्यवस्थाको आधारमा हेर्दा घरको मुख्य व्यक्तिले व्यवहार चलाउनका लागि मात्र अचलमा आधा सम्पति आफूखुशी हक हस्तान्तरण गर्न पाउने र घर व्यवहार चलाउन बाहेक अरु अवस्थामा आफूले अंश हकको सम्पति सम्म मात्र हक हस्तान्तरण गर्न सक्ने अवस्था देखिन्छ । घर व्यवहार चलाउनु र दानबकस दिनु एउटै कुरा होइनन् । यी पृथक पृथक कानूनी व्यवस्थाबाट निर्देशित हक हस्तान्तरणका प्रकृयाहरु हुन । व्यवहार चलाउने नाममा जुनसुकै तवरले सगोलको सम्पतिको हक हस्तान्तरण गर्ने स्वेच्छाचारी अधिकार घरको मुख्य व्यक्तिले पाउने भनी उल्लिखित कानूनी व्यवस्थाको अर्थ गर्न मिल्ने देखिदैन । कानूनले सबै अंशियारलाई समान रुपमा स्वीकार गरेको छ । यस्तो अवस्थामा सगोलको सम्पतिमा सबै अंशियारको समान हक स्थापित भएको हुन्छ । सगोलको सम्पति दानबकस गरी हक हस्तान्तरण गरेको कार्यलाई व्यवहार चलाउन गरेको भनी अर्थ लगाउन पनि

मिल्ने हुदैन । प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादीले बकस गरी दिएको सम्पति वादीहरुको अंश हक नलाग्ने दाताको स्वआर्जनको सम्पति हो भन्ने जिकिर प्रतिवादीले लिन सकेको पनि छैन । उक्त बकसपत्र गरी दिनका लागि यी वादीहरुको मन्जुरी रहेको वा निजहरु सो लिखतमा साक्षी बसेको अवस्था पनि देखिदैन । अंशवण्डाको १९ (१) को २१ वर्ष मुनिको अंशियारको मन्जुरी लिन नपर्ने व्यवस्था घरको मुख्य व्यक्तिले व्यवहार चलाउने क्रममा आफूखुशी गर्न पाउने सशर्त व्यवस्था हो । उक्त व्यवस्था दानबकस गर्ने विषयमा आकर्षित हुन सक्ने देखिदैन । पुनरावेदक प्रतिवादीले पुनरावेदन गर्दा लिएको जिकिर र यस अदालतबाट प्रत्यर्थी भिकाउने आदेश गर्दा लिइएको आधारसंग यो इजलास सहमत हुन सकेन । प्रस्तुत मुद्दाका वादीहरु सगोलका अंशियार भएको, निजहरुको अंश हक लाग्ने सगोलको सम्पति निजहरुको सहमति मन्जुरी बेगर बकस गरिएको अवस्थामा निजहरुको अंश हक सम्म उक्त बकसपत्रको लिखत बदर गर्ने गरेको पुनरावेदन अदालत, हेटौडाको फैसलालाई अन्यथा भन्न मिल्नेन ।

तसर्थ, वादी दावी पुन नसक्ने ठहर गरेको शुरु फैसला उल्टी गरी वादी दावी वमोजिम ५ भागको ४ भाग बकसपत्रको लिखत बदर गरी वादीहरुको नाममा दर्ता समेत हुने ठहर्‍याएको पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेकै देखिदा सदर हुने ।

११. संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री दामोदरप्रसाद शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री रामकुमारप्रसाद
शाह
सम्बन्ध २०६० सालको स.फौ.पु.नं. --३३७२
फैसला मिति: २०६४।१०।४।६

मुद्दा: वनपैदावार हटाई पाऊँ ।

पुनरावेदक वादी: नि.सु. मोहनबहादुर गुरुङ्ग
समेतको जाहेरीले नेपाल सरकार
विरुद्ध
प्रत्यर्थी_प्रतिवादी: बाजे राना समेत

वन ऐन, २०४९ को दफा ५०(१)
(घ)(४) मा जनही कैद र जरीवाना हुने भन्ने
कानूनी व्यवस्था भएको नभई पाँच हजार
भन्दा बढी वीगो भएको वन पैदावार हटाउने
कसूर गर्नेलाई वीगोको दोब्बर जरीवाना हुने
भन्ने व्यवस्था भएवाट सो कसूर गर्ने एक
भन्दा बढी कसूरदार भएको अवस्थामा
प्रत्येकलाई सोही बमोजिम दोब्बर सजाय
गरिदा जरीवाना र कैदको कुल मात्रा
कानूनमा तोकिए भन्दा बढी हुन जाने हुन्छ ।
कसैलाई कानूनले हुने सजाय भन्दा बढी
सजाय गर्दा कानून प्रतिकूल हुन्छ र यस्तो
सजाय स्वतः बदर योग्य हुन्छ । प्रस्तुत
मुद्दामा एक भन्दा बढी प्रतिवादी रहेको र
प्रत्येकले वनबाट अवैधरूपमा ल्याएको
काठको मात्रा र परिमाणका लागि छुट्टाछुट्टै

अभियोग लगाएको नभई सबैले ल्याएको
काठको कुल परिमाण र वीगो जोडदा पाँच
हजार भन्दा बढी भएको र सोही वीगो र
मात्राको आधारमा निजहरु उपर सामूहिक
रूपमा दफा ५०(१)(घ)(४) बमोजिम
सजायको दावी लिएको पाइन्छ । यस्तो
अवस्थामा कसूर ठहरी सजाय गर्दा सोही
बमोजिम उक्त सजाय सामूहिक रूपमा नै
गरिनु पर्ने हुन्छ । कुनै कसूर गरेवापत ऐनमा
स्पष्टतया जनही सजाय हुने भनी उल्लेख
भएको अवस्थामा वाहेक एक भन्दा बढी
कसूरदार भएमा सो सजाय सामूहिक रूपमा
भएको मान्नु पर्ने र उक्त सजाय दामासाहीले
असूल नै गरिनु पर्ने हुन्छ । जनही सजाय
हुने भनी कानूनमा नै नलेखेको अवस्थामा
जनही सजाय गर्न मिल्ने हुँदैन ।

प्रतिवादीहरु उपर वादी नेपाल
सरकारले अभियोग लगाउँदा काठको
परिमाण अलग अलग लेखी अभियोग
मागदावी नगरेको र एउटैमा जोडी ११८.२९
क्यू फिट कायम गरेकोले प्रतिवादी मध्ये
कसबाट के कति परिमाणको अवैध काठ
बरामद भएको हो भनी उल्लेख गरी
प्रमाणित गर्न समेत मिसिल कागजातबाट
देखिन र प्रमाणित समेत भएको देखिन
नआउँदा यस अदालतबाट मुद्दा दोहोर्‍याई
हेर्न निस्सा दिएको आधारसंग सहमत हुन
सकिएन ।

अतः प्रतिवादीहरु एकजना भन्दा
बढी रहेको र वन ऐन, २०४९ को दफा

५०(१)(घ)(४) मा जनही सजाय हुने भनी उल्लेख भएको नदेखिएकोले सामूहिक रूपमा गरेको कसूरका लागि सामूहिक रूपमा सजाय हुने हुँदा जनही सजाय नगरी दामासाहीले सजाय हुने ठहर्‍याएको शुरु जिल्ला अदालतको फैसला सदर गर्ने गरेको पुनरावेदन अदालतको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ।

१२. संयुक्त इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री राजेन्द्रप्रसाद कोइराला
सम्बत् २०५९ सालको दे.पु.नं.- ९०६८
फैसला मिति: २०६४/११/१५

विषय :- निषेधाज्ञा ।

निवेदक: माण्डवी कार्की

विरुद्ध

विपक्षी: जिल्ला प्रशासन कार्यालय ललितपुर
समेत

निवेदिकाको कि.नं. ३६४ को जग्गाबाट विपक्षी चन्दा गुरुङको कि.नं.५५ को जग्गामा आवत जावत गर्नको निमित्त आठफुटको साभा बाटो दिए नदिएको भन्ने विवाद एकातिर उत्पन्न भएको देखिन्छ भने उक्त निवेदिकाको हक भोगमा रहेको कि.नं. ३६४ को जग्गामा विपक्षीले जबरजस्ती

पर्खाल एवं शौचालय तोडफोड गरी इटा समेत लुटपीट गरेको भन्ने निवेदीकाले दावी लिई विपक्षी उपर ललितपुर जिल्ला अदालतमा लुटपीट मुद्दा दायर गरेको भनी निवेदनमा उल्लेख गरेको देखिँदा यस तर्फ केही बोल्न मिले देखिएन भने अर्कोतिर निवेदिकाको उक्त हकभोगको जग्गाबाट विपक्षीले आफ्नो जग्गामा आवत जावत गर्न बाटो बनाउने कार्य गरीसकेको भन्ने समेत देखिँदैन । बाटो सम्बन्धी विवाद निवेदिका र विपक्षीहरु बीच उत्पन्न भएको अवस्था देखिँदा प्रस्तुत मुद्दामा तेरो मेरोको प्रश्न उत्पन्न भएको देखियो । यसरी तेरो मेरो प्रश्न उत्पन्न भएको र प्रमाणको मूल्यांकन गरी फैसला गर्नुपर्ने अवस्थामा प्रस्तुत निषेधाज्ञा मुद्दाको रोहबाट यस अदालतले केही बोल्न मिले देखिएन । बाटो सम्बन्धी विवादको टुंगो प्रस्तुत निवेदनबाट लगाउन नमिले र सो तर्फ कानून बमोजिम छुट्टै नालेश परेका बखत कानून बमोजिम निर्णय हुने नै हुँदा निषेधाज्ञाको मुद्दाको रोहबाट यस तर्फ न्याय निरूपण गर्न मिले देखिएन ।

तसर्थ उल्लिखित आधार कारणबाट रिट निवेदकको माग बमोजिम निषेधाज्ञाको आदेश जारी गर्न नमिली निवेदन खारेज हुने ठहराएको पुनरावेदन अदालतको फैसला मुनासिब हुँदा सदर हुने ।